

دانشگاه مجازی المصطفی

معاونت پژوهشی و تولید

گزارش نشست علمی پژوهشی

عنوان نشست	دکترای نوآوری علامه طباطبائی در بهره‌وری از سیاق بهمت تبیین مفاد قهری آیات
موضوع نشست	تفسیر و علوم قرآن
سخنران	سرکار خانم رقیه عالمی (استاد جامعة الزهراء)
ناقد	حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید حسین شفیعی دارالبی (عضو هیئت علمی جامعة المصطفی العالمیة)
زبان ارائه	فارسی
زمان برگزاری	۱۲ خرداد ۱۴۰۱
مکان برگزاری	سالن جلسات دانشگاه مجازی
تعداد شرکت کنندگان	<u>۸۱ نفر آنلاین</u>
لینک دسترسی به محتوای نشست	https://live.mou.ir/pa1tknrkb2g4/

متن نشست

بسم الله الرحمن الرحيم

وکلادی نوآوری علامه طباطبائی در بیان «بهره‌وری از سابق» بهت تین مناد قصری آیات

این نشست علمی در تاریخ ۱۲ خرداد ماه ۱۴۰۱ به همت معاونت پژوهش دانشگاه مجازی و دبیرخانه کنگره بین‌المللی علامه طباطبائی برگزار گردید.

خانم دکتر عالمی در ابتدا نشست مقدمه‌ای را ارائه دادند با این مضمون که علم بلاغت از جمله علمی است که تأثیر شگرفی در رساندن مراد متکلم به مخاطب دارد این علم متشکل از سه فن معانی، بیان و بدیع است. علم معانی به شناخت گونه‌های هماهنگی کلام با مقتضای حال می‌پردازد.

در کتاب «مختصر المعانی» تفتازانی (که یکی از رایج‌ترین متون نگارش یافته در حوزه علوم بلاغی محسوب می‌شود) شاهد طرح هشت باب در علم معانی هستیم که بحث «قصر» باب پنجم آن را تشکیل می‌دهد.

استاد محترم بعد از بیان مقدمه‌ای به توضیح مفهوم قصر پرداختند که «قصر» یکی از اسلوب‌های بلاغی مهم است که در رساندن مقصود متکلم، نقش عمده‌ای را ایفا می‌کند. تفتازانی بر این عقیده است که در «قصر» غموض فراوانی نهفته است. سیوطی نیز موارد قصر را، یکی از وجوه اعجاز قرآن می‌داند. در ارزش و اهمیت این اسلوب همین بس که شعار توحیدی و آیه ولایت و تطهیر همگی با اسلوب قصر نازل شده است. و تعریف اصطلاحی قصر بدین گونه است که: «تخصیص شیء بشیء او تخصیص امر بامر بطریق مخصوص؛ تخصیص چیزی بر چیز دیگر یا امری بر امر دیگر با قالب‌ها و طرق مخصوص»

ایشان در بخش دیگری از سخنان خود با اشاره به واژگان همسوی با واژه «قصر» اینگونه توضیح دادند که «حصر»، «تخصیص» و «اختصاص» واژگان هم‌سوی واژه قصر هستند که مفهوم اصطلاحی این سه کلمه با مفهوم اصطلاحی واژه «قصر» مترادف و یکی است؛ به گونه‌ای که در کتب بلاغی گاهی در جای یکدیگر به کار رفته‌اند

نکته بعدی که استاد محترم به آن اشاره کردند طرق و راه‌های است که میتوان قصر را ایجاد کرد که چهار طریق عام و پرکاربرد برای قصر بیان شده است: «نفی و استثناء»، «إنما»، «عطف به لا، بل، لکن» و «تقدیم آنچه جایگاهش در اصل مؤخر بوده است»؛

اما در برخی کتاب‌ها برای قصر، علاوه بر راه‌های مشهور، طرق دیگری نیز بیان شده است از جمله: «ضمیر فصل»، «أنما»، «تعریف مسندالیه و مسند به لام جنس»، «تقدیم مسندالیه بر مسند فعلی».

جلال الدین سیوطی این طرق قصر را ۱۴ چیز می‌داند که البته برخی از این طرق مورد پذیرش همه بلاغت

دانان نیست

علامه طباطبایی (ره) در خلال تفسیر گرانسنگ «المیزان» علاوه بر به کارگیری طرق مختلف قصر (طرق چهارگانه و اسالیب اسنادی) در مقام تشخیص مفاد قصری جملات و آیات قرآنی، از عنصری به نام «سیاق» نیز بهره جسته است؛ که استفاده از آن در بین مفسران رایج نبوده؛ بدین جهت می توان از آن به عنوان نوآوری علامه در اسالیب قصر یاد نمود.

دکتر عالمی در ادامه نشست به توضیح مفهوم دیگری پرداختند و همچنین تاکید کردند که باید با این مفهوم آشنا شد و آن مفهوم سیاق است با این بیان که شهید صدر منظور از «سیاق» را هرگونه قرائنی می داند که به فهم معنای لفظ کمک می کند خواه قرائن لفظی باشد و خواه قرائن حالیه باشد و ایشان در تعریف «سیاق» به توسعه معنایی روی آورده است و از هر گونه قرائن (لفظی و حالی) تعبیر به «سیاق» نموده است و حال آنکه در نظر اکثر مفسران «سیاق» از قرائن لفظی است.

آیت الله معرفت نیز در تعریف «سیاق» می نویسد: «قرآن به تدریج و در موقعیتهای مختلفی نازل شده است و هر مجموعه ای از آیات به دلیل مناسبتی خاص نازل شده است که این امر وجود رابطه ذاتی بین آنها را می طلبد و این همان چیزی است که در اصطلاح «سیاق» آیه نام دارد»

نسبت به استفاده علامه طباطبایی از سیاق اینگونه می توان گفت که ایشان با وجود آنکه در تفسیر آیات بیش از سایر مفسران از «سیاق» استفاده نموده و در متن تفسیر «المیزان» بیش از دو هزار بار این واژه را به کار برده اما تعریفی از این ابزار کارآمد بیان نکرده است.

آنچه که از تفسیر المیزان به دست می آید این است که ایشان مقصود از سیاق را نظم و یکنواختی کلمات و جملات در معنا و الفاظ می داند

اگرچه مسئله «سیاق»، یکی از ابزارهای مهم و کارآمد برای فهم آیات محسوب می شود؛ و در درک عمیق و دقیق و کشف مدالیل آنها نقش بسزایی دارد؛ ولی استفاده از «سیاق» و بهره گیری از آن در علم تفسیر رشد آرامی داشته است و مفسران قبل از علامه طباطبایی (ره) تا حدودی به این مسئله توجه داشته اند.

اما این مفسر بزرگ شیعه در دوره معاصر، به مسئله «سیاق» توجهی فراوان نموده و به طور گسترده از آن در تفسیر المیزان استفاده نموده و آن را عنصری مهم جهت کشف معانی آیات دانسته است.

استاد محترم در بخش دیگری از سخنان خود به توضیح نگاه علامه نسبت به سیاق پرداخته و نمونه های از استفاده ایشان از سیاق را جهت تبیین مفاد قصری آیات را بیان کردند به این شکل که آنچه که نگاه علامه نسبت به «سیاق» را از سایر مفسران و دانشوران علوم بلاغی متمایز می سازد این است که وی از «سیاق» به عنوان اسلوبی برای تشخیص و فهم «قصر» استفاده می نماید؛ این نگاه علامه در کتب بلاغی و تفسیری متعارف نیست.

نمونه هایی از استفاده علامه از سیاق جهت تبیین مفاد قصری آیات اکنون برای بهره وری علامه از سیاق جهت تبیین مفاد قصری آیات سه نمونه ذکر میشود

۱. فراز ترکیبی «اعْبُدُوا اللَّهَ» در ۱۷ آیه قرآن کریم استعمال شده است. علامه طباطبایی (ره)، در بخشهای مختلفی از تفسیر «المیزان» به این نکته توجه می دهد که تعبیر «اعْبُدُوا اللَّهَ»، دلالت بر قصر می کند و مفید «توحید» می باشد. با توجه به مختلف و متنوع بودن عرصه های توحیدی در فرهنگ اسلام؛ می توان قصر در این آیه را در سه قالب توحیدی بیان کرد:

۱. توحید «عملی»

علامه طباطبایی (ره) مراد از فراز «اعْبُدُوا اللَّهَ» مذکور در آیه ۳۶ نساء «وَ اعْبُدُوا اللَّهَ وَ لَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا» را دال بر «توحید عملی» می دانند و می نویسند: «مقصود از توحید عملی، انجام اعمال نیکو (از جمله احسان مذکور در آیه) برای طلب رضای خداوند متعال و به دست آوردن ثواب آخرت است»

۲. توحید «ربوبی»

یکی از مراتب مهم «توحید»، «توحید ربوبی» است؛ که عبارتست از وابستگی همه مخلوقات در همه شئون وجودیشان.

علامه طباطبایی (ره) در مقام توجه دادن به این نوع از «توحید» مستفاد از تعبیر «اعْبُدُوا اللَّهَ» می نویسد: «مقصود از فراز «اعْبُدُوا اللَّهَ»، در آیه ۷۲ سوره مائده «قَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَ رَبَّكُمْ» و آیه ۱۱۷ همین سوره «مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَ رَبَّكُمْ» توحید در الوهیت است از آنجا که مسیحیان به شرک در ربوبیت آلوده بودند لذا حضرت مسیح (ع) در هر دو آیه، در ادامه فراز مذکور، الفاظ «رَبِّي وَ رَبَّكُمْ» را می آورد تا به آنها مربوب بودنشان را بفهماند یعنی همانگونه که خدا رب و تدبیر کننده امور شماست تدبیر کننده امور من هم هست

۳. توحید «عبادی»

نفی هر گونه شریک در عبادت و انحصار پرستش در خدا را توحید در عبادت گویند. علامه طباطبایی (ره) مفاد برخی آیاتی که فراز «اعْبُدُوا اللَّهَ» در آنها به کار رفته را ناظر به «توحید در عبادت» دانسته است؛

از جمله این آیات گفتار مشترکی از هادیان و پیامبران الهی از جمله حضرت نوح، هود، صالح و شعیب خطاب به قومشان بوده است که این گفتار در ۸ آیه مشاهده می شود «يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ» وی در ذیل آیه ۵۰ سوره هود می نویسد: «اعْبُدُوا اللَّهَ» یعنی الله را عبادت کنید و خدایانی را که به عنوان ارباب و شفیع در نزد خداوند برای خود گرفته اید، عبادت نکنید.

ایشان دلیل بر حصر مذکور را، ادامه آیه یعنی «ما لکم من إله غیره إن أنتم إلا مُفترُونَ» می‌داند؛ زیرا الهه‌ای که آن‌ها به‌عنوان شریک یا شفیع عبادت می‌کردند افترائی بیش نبود

علامه طباطبایی (ره) در تفسیر آیه ۱۶ سوره عنکبوت «وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ» می‌نویسد:

«اعْبُدُوا اللَّهَ» به قرینه آیاتی که در ادامه می‌آید مفید حصر است زیرا بت‌پرستان بر این اعتقاد بودند که عبادت خداوند فقط از طریق کارگزارانی مانند ملائکه و جن که در نزد او مقرب هستند امکان‌پذیر است و اگر عبادت خدا ممکن بود قطعاً او معبودی بدون شریک بود؛ بنابراین دعوت آن‌ها به عبادت خداوند با جمله «اعْبُدُوا اللَّهَ»، دعوت به توحید است گرچه در آن، ادات حصر به کار نرفته است»

۲. یکی دیگر از آیاتی که علامه با توجه به سیاق از آن استفاده قصر نموده است آیه ۱۰۵ سوره هود «يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلِّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ» دلالت بر انحصار اهل قیامت به دو گروه «سعید» و «شقی» دارد؛

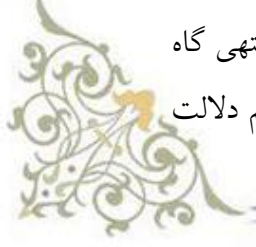
ایشان آیه مذکور را نظیر آیه ۷ سوره شوری «وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ» می‌داند؛ زیرا این آیه نیز در مورد احوال اهل قیامت است که گروهی از آن‌ها راهی بهشت و گروهی راهی جهنم می‌شوند. ایشان می‌نویسد: «جمله «فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ» به کمک سیاق افاده حصر می‌کند گرچه به تنهایی خالی از این دلالت است»

اهم نقد‌های وارد شده توسط ناقد محترم به سخنرانی ارائه شده خانم عالمی به ترتیب اول آنکه با توجه به اینکه بحث تفسیر بود بهتر بود حداقل به این نکته اشاره میشد که بحث حصر در فهم آیات دخیل می‌باشد یا خیر؟ و اینکه سخنی از ابوحنیفه مطرح شد و کلام ایشان مورد نقد واقع شد مورد دوم از نقدهای وارده این است که محدود نشدن حصر به حصر حقیقی باید مورد توجه قرار بگیرد و باید دید که علامه طباطبایی سیاق را فقط در محدوده حصر حقیقی میدانند و یا هم در محدوده حصر حقیقی و اضافی هم می‌بینند و...

استاد محترم پاسخ‌های لازم را ارائه کردند و به جمع بندی از مطالب بیان شده از نشست پرداخته و اینگونه جمع بندی کردند که

آنچه از این دستاورد پژوهشی به دست آمد این است که در متون و نگاشته‌های بلاغی، برای فهماندن «قصر» اسالیب و طرق متعددی بیان شده است اما استفاده قصر به وسیله «سیاق» یکی از ابتکارات علامه طباطبایی (ره) در تفسیر آیات شریفه است. و می‌توان این اسلوب را نیز از طرق قصر دانست

یکی از مواردی که این مفسر بزرگ شیعه با توجه به «سیاق» استفاده قصر می‌نماید فراز «اعْبُدُوا اللَّهَ» است که علامه طباطبایی (ره) با تکیه بر قاعده «سیاق»، این فراز را دال بر مفاد قصری (حصری) دانسته؛ منتهی گاه ناظر به «توحید عملی» است و در مواردی حاکی از «توحید ربوبی» می‌باشد، و در بعضی از آیات هم دلالت

بر «توحید عبادی» دارد. با توجه به این استفاده علامه از این فراز می توان گفت از منظر علامه طباطبایی (ره)، تمامی آیاتی که در آنها صفت یا فعلی به خداوند متعال نسبت داده می شود؛ به گونه ای، مفاد «قصر» در آنها مطرح است هر چند که در ساختار آیات، اسلوب های متداول قصر مشاهده نشود.

مستندات نشست

دانشگاه مجازی المصطفی
با همکاری:

چهاردهمین

پیش نشست علمی

موضوع

واکاوی نوآوری علامه طباطبائی

در بهره‌وری از «سیاق»

جهت تبیین مفاد قصری آیات

ارائه دهنده

سرکار خانم رقیه عالمی
(استاد جامعة الزهراء)

ناقد

حجت الاسلام والمسلمین دکتر سیدحسین شفیعی دارابی
(عضو هیئت علمی جامعة المصطفی)

زمان

پنجشنبه - ۱۲ خرداد ۱۴۰۱ | ساعت ۱۰

مکان

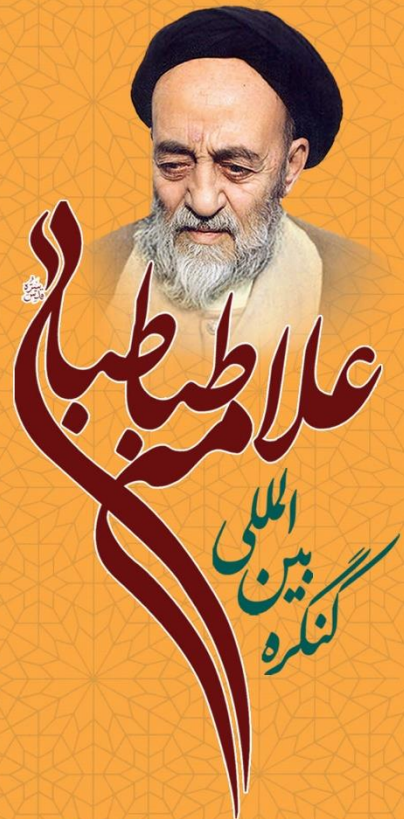
قم، خ ساحلی، نبش پل ۹ دی، دانشگاه مجازی المصطفی

لینک حضور مجازی

<https://live.mou.ir/research>

دانشگاه مجازی المصطفی

با همکاری دبیرخانه کنگره برگزار می‌کند:

پیش نشست های علمی

همراه با اعطای گواهی

Chat 18 (Everyone)

The chat history has been cleared (08/02/2022 11:15)

ت نام برای دریافت گواهی تا یک <https://survey.porsline.ir/s/Y9z64So> برای دریافت گواهی در لینک زیر ثبت نام نمایید: **pajohesh Department 2** روزگمان است

Notes 17

برای دریافت گواهی در لینک زیر ثبت نام نمایید
<https://survey.porsline.ir/s/Y9z64So>
 لینک ثبت نام برای دریافت گواهی تا یک روز فعال است

Attendees (70)

Active Speakers

Hosts (1)

- pajohesh Department 2

Presenters (0)

Participants (69)

- 11184
- 11373
- ولید شمیرانی/مناجوس 11609
- 11864
- 11865
- 11880
- بانده تلف 11935
- محمود 11955
- 12005

Chat 18 (Everyone)

The chat history has been cleared (08/02/2022 10:24)

لینک ثبت نام برای گواهی در نامه نخست قرار داده می شود. یا بشکر: **pajohesh Department 2** (08/02/2022 10:25)

Mehran Ebrahimi + (08/02/2022 10:28)

alireza naghsh: درصفا نظر واحد ثبت آید که ماری: ظل

Attendees (57)

pajohesh Department 2

Hosts (1)

- pajohesh Department 2

Presenters (0)

Participants (56)

- 11373
- ولید شمیرانی/مناجوس 11609
- 11864
- 11880
- بانده تلف 11935
- محمود 11955
- 12005
- 12082 kafi
- 12265 Reza shams

چهاردهمین
پیش نشست علمی
واکاوی نوآوری علامه طباطبائی
در پرهوری از «سباق»
جهت تبیین مفاد قضی آیت
ازانه دهنده
سرکارشام رفیقه علمی
(استاد جامعه الزهری)
حجت‌الاسلام والمصلحین دکتر سیدحسین شفیعی ذابلی
(عضو هیئت علمی جامعه المصطفی)
پنجشنبه 12 خرداد 1401 ساعت 10
مکان: کلاس 101
فره‌ح ساطعی، نبش بل 1، ای. دانشگاه بعثت المصطفی
لینک ثبت‌نام: <https://www.porsline.ir>

pajohesh Department 2

Chat 18 (Everyone)

The requested resource was not found on this server.
v,d gdk; idckdi wtpi fh k,aj fghh khn
Ali Karimi: و اهل استونک جریل
دوم صفحه یا نوشته بالا روزیک جوی روز: بعد به رسول موسویس
لینک سالم است لطفا در وارد کردن ادرس وقت نمایید و یا از مرورگرهای دیگر استفاده کنید: **pajohesh Department 2: <https://survey.porsline.ir/s/Y9z64So>**
Mehran Ebrahim: <https://survey.porsline.ir/s/Y9z64So>
۰۹۱۰۳۱۶۵۲۹۳ - تکمیل خدمات علمی - دعا: بهرچه رحمت
آن داد بعد به رسول موسویس
دواز عقب بود با لشکر خسته بیانی مطبک پس بزم عیس‌یس
دو تا وارد صلحه ثبت نام بشی یک روح حلف کری بیوسان کله ل بنده به رسول موسویس
دوون خسته بیانی تون اسناد توی با لشکر او کاشن حال بی‌مصلحه کاسم
وار حال یوس 12005:
یخا قوت حال بی‌مصرف ۹1955-مل
pajohesh Department 2 is typing...

Notes 17

برای دریافت گواهی در لینک زیر ثبت نام نمایید
<https://survey.porsline.ir/s/Y9z64So>
لینک ثبت نام برای دریافت گواهی تا یک روز فعال است

Attendees (63)

pajohesh Department 2

Hosts (1)

pajohesh Department 2

Presenters (0)

Participants (62)

11184
11373
11609
11664
11865
11800
11935
11955
12005

